

Disertační práce Pavly Štěpánové
Projevy metaforičnosti v onomastice u žáků a studentů.
196 s. Pedagogická fakulta UK v Praze, 2018.
Školitel: PhDr. Ladislav Janovec, Ph.D.
(oponentský posudek)

Doktorandka Mgr. Pavla Štěpánová si pro svou disertační práci vybrala téma nepochybně zajímavé, inspirativní a dosud souborně nezpracované. Zvláště tématu partnerských pojmenování bylo doposud v české lingvistice věnováno relativně velmi málo pozornosti. Tato skutečnost je bezesporu zapříčiněna skutečností, že uvedený druh pojmenování a jeho užívání v komunikaci se nezkoumá snadno a že jejich výzkum má své limity.

1. Teoreticko-metodologická stránka práce

Za hlavní předmět autorčiných zkoumání tak lze označit metaforický charakter, resp. metaforické konceptualizace partnerských pojmenování. K tomuto účelu sestavila autorka dotazník skládající se ze dvou částí, a ze skupinových a část individuálních rozhovorů se žáky 9. tříd vybraných ZŠ a se studenty 4. ročníků vybraných SOŠ, poněkud z Prahy. Dotazníkem (oběma jeho částmi) autorka soustředila solidní materiálovou (lexikální) základnu, která může být využitelná i při dalších výzkumech podobně tematicky zaměřených. Následné skupinové a individuální rozhovory se žáky a studenty se zabývaly pojetím a vnímáním metaforičnosti shromážděných pojmenování.

Hned v úvodu kritického rozboru textu P. Štěpánové je nutno poznamenat, že s metaforičností pojmenování se setkáme i v toponomastice, především však v chrématonomastice. Názvu práce by tak prospělo zúžení na oblast antroponomastickou, avšak vzhledem ke značně nevyhraněnému statusu mnoha uváděných pojmenování (z hlediska distinkce apelativum – proprium) by bylo nejlépe uvažovat o projevech metaforičnosti na pojmenování na pomezí apelativní a propriální sféry jazyka.

S použitou metodologií zkoumání se lze z hlediska lingvistického ztotožnit a získané výsledky lze považovat za přínosné. Z hlediska psychologie, sociologie apod. však nelze fungování partnerských pojmenování v partnerské komunikaci zjišťovat u respondentů dětského nebo dorostového věku. Ti obvykle v žádném partnerském vztahu (v plném slova smyslu) nežili a ani v naprosté většině případů nežijí. Jejich výpovědi v tomto směru nejsou validní. Respondenti nevypovídají o partnerské komunikaci na základě prožitku vlastního partnerského vztahu, vypovídají jen to, co o partnerském vztahu někde ve svém sociálním okolí (příp. na internetu) četli, slyšeli, viděli, a toto komentují. Pokud v současné době s někým „chodí“, jedná se v jejich případě o simulaci vztahu, hru na vztah, nikoli o partnerský vztah v obvyklém slova smyslu. Proto tento cíl (formulovaný i na s. 161) považuji za vedlejší, neboť jej nebylo možno uspokojivě naplnit vzhledem k věkové struktuře respondentů.

Z hlediska zkoumání metaforičnosti pojmenování lze však takto realizovaný výzkum hodnotit jako užitečný a zdařilý. Významná část textu se týká partnerských pojmenování. Za klíčovou lze považovat definici partnerského jména na s. 22. Předtím ještě autorka správně poukazuje na mnohovýznamovost lexémů *partner* a *přítel*. K definici partnerského jména P. Štěpánové bych ještě dodal, že partnerské jméno musí v sobě obsahovat (obvykle) kladnou emocionální složku významu, identifikovatelnou a akceptovatelnou oběma partnery, přičemž užívání partnerského jména se podle mého názoru rodí až ze vztahu samotného (pozn. P. M.). Domnívám se proto, že funkci partnerského jména nemohou plnit přezdívky, které nevznikají

v partnerském vztahu, ale které jsou do partnerského vztahu „zaneseny“ z dřívějšího užívání v nějaké mikrosocietě (ze školy, zájmového kroužku, rodiny, příp. z virtuálního prostředí). V takovém případě bych uvažoval o (příležitostném) pojmenování (pro) partnera, nikoli o skutečném partnerském jméně (v jeho terminologickém vymezení). Dokladem toho jsou výrazy *KOBE*, *OTAKU*, *SESSIONO*, *HIMI* (s. 80), u nichž je zjevné, že se nejedná o partnerská jména, ale o přezdívky z nějakého komunikačního prostředí. Pochybnosti mám dále o tom, že ironická jména *CHODÍCÍ DOKONALOSTI*, *PANE INŽENÝRE* mohou fungovat jako partnerská jména. Též v případě pojmenování *BUCHTIČKO*, *KLOBÁSKO*, *KUNDIČKO*, *BANÁNKU* nejsem přesvědčen o tom, že by tato pojmenování byla akceptována oběma partnery jako zástupná pojmenování pro ně samé.

Myslím, že by bylo vhodné, kdyby autorka při obhajobě objasnila, zda vnímá rozdíl mezi přezdívkami a partnerskými jmény, zda se dále ztotožňuje s tím, že partnerská jména (stejně jako přezdívky) patří mezi translační pojmenování (viz Svobodová I., 2015), a zda je možné od statusu přezdívek odvozovat i pravopis partnerských jmen.

K provedeným výzkumům by bylo dobré objasnit, proč byla detailní analýze podrobena pouze pojmenování dívčí (s. 7) a proč byly skupinové a individuální rozhovory realizovány pouze s dívkami. Z hlediska lingvistického takto provedený výzkum žádný problém nepředstavuje, z hlediska sociologického se však výzkum jeví vzhledem ke složení celého vzorku respondentů jako ne zcela vyvážený. Též by bylo dobré objasnit, jak byly vybrány dívky pro skupinové a individuální rozhovory.

Zajímavé je rozdělení partnerských pojmenování do 4 skupin (s. 51-52). Zjevně se tu však mísí kritéria jejich třídění, některé výrazy jsou jen ironickými označeními (viz i výše *PANE INŽENÝRE*), resp. neprůkaznými partnerskými pojmenování (*ŘEHORŮ*). Poslední typ d) charakterizuje i samotná autorka jako přezdívky. Otázkou však je, zda tyto výrazy mezi partnerská jména zařadit (k nimž řadí např. i výrazy typu *LIŠTIČKO*). Myslím, že se i typ d) – pokud z něj eliminujeme průkazné přezdívky – nachází na hranici apelativní a propriální sféry.

2. Věcná a formální stránka práce

Stěžejní částí disertační práce je kap. 4 *Metafory a konotace vybraných dívčích pojmenování*. Autorka by při obhajobě měla rovněž objasnit, proč byla k analýze vybrána právě tato pojmenování. Jejich výběr tím nezpochybnuji, důležitý je způsob tohoto výběru. Kapitola zhodnocuje autorčiny výsledky získané ze všech částí. Každá podkapitola má pevnou strukturu a přináší bohatě materiálově podložené hlavní výstupy autorčiny zkoumání.

Celá kap. (s. 80-160) představuje tak hlavní přínos práce, jejíž výsledky jsou přehledně shrnuty a zrekapitulovány v *Závěru* (s. 161-163). Následuje přehled použité literatury a vhodně zařazené přílohy.

Z této části práce bych jen upozornil na problematické letopočty vydání uvedených lexikografických děl – PSJČ (1999?), SSJČ (1999?), SSČ (2014?) – viz tam na s. 82. K ASCS dodávám, že existuje i NASCS (2005), k ESČ i NESČ (2016). ESČ není gramatická ani lexikologická příručka (viz s. 22). Uvedené tituly nejsou navíc uvedeny v *Seznamu použitých i informačních zdrojů*. Vyhnul bych se též užívání „dětského“ termínu *slovo zabarvené* (!) na s. 23, lépe *slovo expresivní*.

Autorka v závěru práce naznačuje, že by zvolila při psaní těchto pojmenování i počáteční velké písmeno (viz s. 161), současně si však uvědomuje, že tento (její) závěr může být vnímán jako provokující a nesystémový, ale plně obhajitelný (?!)... Zde by bylo vhodné, kdyby autorka své pravopisné návrhy při obhajobě podložila lingvisticky fundovanou argumentací.

Získané výsledky výzkumu byly podle názoru z větší části očekávatelné. Při interpretaci výsledků je v takovýchto případech třeba zohlednit věk respondentů, rozdílné psychické prožívání chlapců a dívek a skutečnost, že většina respondentů nemá užívání partnerských jmen prožité ve vlastním partnerském vztahu. U chlapců se přirozeně projevila větší „odvážanost“, u dívek naopak větší stud, což bylo ale v intencích očekávatelného. Respondenti v některých případech zřejmě neměli pevně vytvořené názory na skutečnosti a jevy, které zjišťoval výzkum (což bylo vzhledem k věku respondentů výzkumu přirozeným faktem). Některé jejich odpovědi tak mohly mít charakter momentálních nápadů.

V seznamu příloh (str. 171-196) uvádí autorka pravopisné podoby jednotlivých a partnerských pojmenování s počátečním písmenem velkým. Toto řešení je na jedné straně „komfortní“ (uvádění podoby i s malým počátečním písmenem by seznam zbytečně zatěžovalo) a v souladu s jejím navrhovaným řešením pravopisné podoby těchto jmen (viz předchozí odstavec), avšak na druhé straně v nesouladu s tím, co se vlastně uvádí v teoreticko-metodologické části práce (s. 36-81), v níž je velká část těchto jmen chápána jako pojmenování apelativní, což ostatně vyplývá i z autorčiných zkoumání (viz *kvíteček, zlobítko* na s. 54).

3. Jazyk a styl práce

Jazyková stránka textu je podle mého názoru na dobré úrovni. K užití/užívání některých jazykových prostředků mám však připomínky:

- autorka užívá slovesných tvarů 3. os. pl. ind. prez. akt. vzoru *sázet* zakončených na *-í* místo stylově vyššího *-ejí*
- užívání dnes už jinak uzuální tříčlenné (!) spojky *jednak a jednak* (s. 49)
- záměna lexémů *statut* a *status* (s. 52)
- užití předložky *skrz* (s. 61) nevhodné pro odborný styl
- sklon k užívání publicismů, slangismů a vycpávkových obrátů (*narazit na problém* – s. 55, v *neposlední řadě* – s. 55, 60).

4. Závěr

Celkově lze konstatovat, že hlavní cíl práce se autorce podařilo splnit. Disertační práci P. Štěpánové považuji z hlediska zkoumání metaforičnosti, resp. metaforické konceptualizace partnerských pojmenování za přínosnou. Zvolené téma je dosud v české lingvistice monograficky nezpracované, inspirativní pro další podobně tematicky zaměřeným výzkumům. Práce prohloubila a rozšířila materiálovou základnu ve zkoumané oblasti, popsala současný stav problematiky a nepřímou naznačila možný směr dalšího bádání v této oblasti. Pravopisnou otázku partnerských jmen práce mohla jen stěží vyřešit, problém pravopisu většiny těchto jmen spočívá v jejich nevyhraněném statusu na pomezí apelativní a propriální sféry jazyka.

I přes některé výhrady hodnotím disertační práci Mgr. Pavly Štěpánové jako splňující podmínky kladené na kvalifikační práce tohoto druhu a doporučuji ji k obhajobě na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy v Praze v oboru Didaktika českého jazyka.

Doc. Mgr. Patrik Mitter, Ph.D.
Katedra bohemistiky PF UJEP

